

1912-1913 Balkan Savaşları Sırasında Ermenilerin Askeri Faaliyetleri Ermenice Kaynaklarda

Gaffar Çakmaklı Mehdiyev *

Özet: Birinci Dünya savaşıdan önce Dünya Ermeniliği bütün güçlerini seferber ederek Osmanlı topraklarında bağımsız bir Ermeni devleti kurmağı hedefliyordu. Ermeni belgelerince doğrulanmaktadır ki, Ermeniler bu savaşa 250 bin civarında asker vermişlerdi. İtilaf Devletleri hem içerideki, hem dışarıdaki Ermenileri silahlandırarak ve onlara bağımsızlık vaat etmiş, Osmanlı Devletini kısa sürede mağlup etmekle Ermenileri arzularına kavuşturacaktı. Birinci Dünya Savaşı başlamazdan önce Balkanlarda patlak veren ve Osmanlı devletinin arazi kaybına ve Balkanlardan tamamen çıkmasına neden olan 1912-1913 Balkan

savaşları sırasında Ermeni örgütleri, komite ve siyasi partileri aktif faaliyette bulunmaktaydılar. Bu savaşlardan önce de Bulgaristan'da bulunan çete reisi Andranik Ozanyan kendisinin kaleme aldığı "Savaş Talimatları"nda Osmanlı Ordusuna karşı yapılacak askeri operasyonların tezlerini çizmişti. Andranik "Hayastan " gazetesinde açık-açık söylediği gibi, Bulgaristan'a gelişi ve burada yerleşmesi Osmanlı devletine darbe vurmak içindi. Ermeniler her fırsatta Türklere zarar vermek için çalışıyorlardı Tiflis'te yayınlanan "Mşak" gazetesi yazıyordu ki , "... savaştan kapıda olduğunu gören Ermeniler bu fırsattan yararlanmalı idiler". Daha bir Ermenice gazete, "Arev"(Güneş) yazıyordu: "...Çünkü büyük hayallerin gerçek olması günü yaklaşıyordu..." Ermenice yayınlanan çok gazetelerin çeşitli sayılarında artık Tiflis'e Osmanlı devletinden kaçarak gelen ve Rus Ordusuna katılan Ermenilerden bahis ediliyordu. Tiflis'te, Bakü'de ve diğer Kafkasya kentlerinde yayınlanan Ermenice gazetelerde (Mşak, Hayrenik, Horizon , Armenia, Paylak , Hayatsan Aşhatank , Azg, Arev veb.)savaştan gelen haberler Ermenilerin bakış açısından haber veriliyordu. Bulgaristan'da seferberlik ilanından sonra yalnız Bulgarlar değil, diğer halklardan oluşan gönüllü birlikler kurulmağa başlarken diğer çete reisi Garegin Njde de buraya gelmişti. Taşnaksütyun partisini Varna'da temsil eden Andranik sık-sık Avrupa ülkelerine geçerek buradan cephanelik temin etmiş ve Bulgar Komutanlığının talepleri doğrultusunda Ermeni gönüllü bölüğünü kurmuştu. 1912 3 Ekim kararıyla, 19-45 yaşlarında 270 Ermeni gönüllüsü

- **Prof.dr. Erciyes Üniversitesi Edebiyat fakültesi Ermeni dili ve Edebiyatı ve bölümü öğretim üyesi**

Ermeni ulusal bayrağı, Ermeni subayları ve Voyvodaları ile bir araya getirdi. Birlik resmi olarak 12. Lozengrad ikinci savaşı brigradası (tabur)adlandırıldı. Bulgar Ordusu içerisinde Makedon-Odrin (Edirne) grubuna Garegin Njde ve Andranik'in Ermenilerden ibaret gönüllüleri de dahil idiler, savaş sonunda çeşitli madalyalarla ödüllendirildiler. O madalyalardan biri de Andranik'e verildi. Tiflis'te yayınlanan "Mşak" isimli Ermenice gazete yazıyordu ki, "Balkan halklarının özgürlük mücadelesi Ermenileri de yüreklendiriyor, biz de Osmanlıya karşı mücadelede Bulgarlara, Makedonyalılara destek vermekle Ermenistan'ın ufuklarında bağımsızlığın işaretlerini görüyoruz". En önemli hususlardan biri bu idi ki, Sofya, Bükreş, Rusçuk, Köstence, İbrail, Sünne ve Varna, Ermeni komitelerinin gönüllü toplama ve Rusya'ya sevk etme işinde en yoğun çalıştıkları şehirler olacaktı. Ermeniler gelecekte Rusya Ordusu terkinde kurdukları Ermeni askeri birlikleri için seferberlik hazırlığı bile yapmışlardı. Dönemin basınından da görüldüğü gibi Rusya'da gönüllü birlikler oluşturma tecrübesini Bulgaristan'da denemişler, burası Ermenilerin toplanacağı bir üs haline getirilmiştir. Ermeni gönüllüler çeşitli ülkelerden (özellikle Amerika'dan) Bulgaristan'a toplanmış ve buradan da Tiflis'e sevk edilmişler. Ermeni gönüllülerinin Rus ordusuna katılmak üzere Bulgaristan ve Romanya üzerinden Rusya'ya geçişleri henüz Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmeden, 1914 yılının Eylül ayında başlamış ve savaş sonuna kadar devam etmiştir. Ermeni gönüllü Birliklerini kurmak ve onları organize etmek için Tiflis'te Ermeni Milli Komitesi kurulmuştu. Yine Andranik Ozanyan Rus ordusu içinde Türkiye'ye karşı savaşlarda yer almıştır. Erivan'da 2014 yılında yayınlanan " 1912-1913 Balkan savaşları ve Ermeniler isimli kitapta yazar Hraçik Simonyan da itirafta bulunuyor ki, Ermeniler bütün halk olarak Osmanlı devletine savaş açtılar, bu o zaman için yanlış karar değildi, Ermeniler müttefiklerin yardımını ile " Büyük Ermenistan"ı kuracaklarına emin idiler. Birinci Dünya savaşı öncesi ve sonrası Ermenilerin kimin yanında oldukları net şekilde ortadadır. Bu tutumu kanıtlayan Ermenice yüzlerce belge, kitap ve yayın organları mevcuttur. Bu çalışmada biz Syuni Armen'in " Ermeni birliği Andranik'in başkanlığında 1912-1913 Balkan savaşı yıllarında". Bakü-1914 (Մյուսի Արսեն, Հայկական վաշտը Անդրանիկի առաջնորդությամբ 1912–1913 բալկանյան պատերազմում, Բարսու, 1914), 1940 yılında İstanbul'da yayınlanan Aram Andonyan'ın " Balkan savaşı hakkında tasviri hikaye" ve Ermenice çeşitli basın- yayın kuruluşlarının yazdıklarından yararlanmağı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı devleti, Balkanlar, Bulgaristan, Ermeni, Milli komite, Andranik Ozanyan, "Büyük Ermenistan"

Bildiri tam metni: 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında Ermenilerin askeri faaliyetleri Ermenice kaynaklarda

Gaffar Çakmaklı Mehdiyev *

Balkan Birliği (Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ) ile Türkiye arasında ilk Balkan Savaşı (9 Ekim 1912 - 30 Mayıs 1913) Osmanlı devletinin yenilgisiyle sona erdi. Londra Antlaşmasına göre, Türkiye, İstanbul ve Doğu Trakya'nın küçük bir kısmı hariç tüm Avrupatopraklarını kaybetmiştir. İkinci Balkan Savaşı (29 Haziran 1913 - 10 Ağustos 1913), bir yandan Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan arasında ve sonra Karadağ ve Türkiye'nin katıldığı bir savaştı, o Bulgaristan'ın yenilgisiyle sona ermişti, Bükreş Antlaşması uyarınca, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Güney Makedonya ve Batı Trakya'nın bir kısmını Türkiye'ye, Kuzey Makedonya'yı ise Sırbistan'a bıraktı. Balkan savaşları, Balkanlar ve Avrupa'da uluslararası ilişkilerin şiddetlenmesine neden oldu ve Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine yol açtı. Balkan savaşları ve özellikle de Birinci Balkan Savaşı'nda Türkiye'nin yenilgisi Ermeni sorununun yeniden başlatılması için zemin hazırladı, Ermeni kamu çevrelerinin inisiyatifleriyle ve Rus hükümetinin aktif katılımıyla, "Batı Ermenistan" da reformlar konusu yine uluslararası diplomasinin konusu oldu. Osmanlı devletini parçalamak için Batılı ülkelerin ideolojik merkezleri tarafından 20. yüzyıl başlarında ortaya attıkları "Ermeni meselesi" adı ile boyut kazandığı aşikar görülmekte idi. Doğu Sorunu'nun gergin bir aşamaya girdiği, Balkan devletleri de, aslında dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun durumundan yararlanmak üzere, ona karşı düşmanca bir siyaset izlemekteydiler. Balkan harp meydanında Ermenilerin görülmesi doğaldı. Burada bir ermeni devleti kurma hayal idi. Andranik askerlerine de bunu açıkça söylemekte idi. Onların belli amaçları vardı, amma Balkanlarda devlet kurma fikri yoksa da buradaki olayların içinde olup ondan yararlanmak fırsatını kaçırmak istemiyorlardı. Her bir Balkan ülkesinin kendi hesapları vardı. Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ gibi yerleri de alıp Adriyatik Denizi'ne çıkarak "Büyük Sırbistan'ı" oluşturmayı amaç edinmişti . Yunanistan, Megali İdea'yı gerçekleştirmeyi yani Bizans İmparatorluğu'nu diriltmeyi düşlüyordu.

- **Prof.dr.Erciyes Üniversitesi Edebiyat fakültesi Ermeni dili ve Edebiyatı ve bölümü öğretim üyesi**

Bulgaristan, 1878 Aya Stefanos Antlaşması ile oluşturulan, Makedonya'nın büyük bir kısmını içine alan ve Ege Denizi'ne kadar sınırları genişletilmiş, "Büyük Bulgaristan"ın yeniden oluşmasını istiyordu. Karadağ, başta Arnavutluk'tan olmak üzere, çevrelerindeki topraklardan parçalar olarak genişlemenin peşindeydi. Bu arada Romanya da, Erdel'i, ayrıca Rusya'dan Basserabya'yı, Bulgaristan'dan da Dobruca ile bazı yerleri alarak Dakya Krallığı'nı kurmayı hedefliyordu. Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçebilmek için, birlik kurmakta zorluk çekiyorlardı. Bütün bunlara rağmen bölgede oluşan siyasi ve askeri durumla alakalı 29 Mayıs 1912'de, Sofya'da Bulgaristan ile Yunanistan arasında gizli bir İttifak Antlaşması imzalandı. Bu, daha önce imzalanmış Sırbistan Bulgaristan Antlaşması gibi, doğrudan Osmanlı Devleti'ne karşı yönelmiş bir ittifakı oluşturmaktaydı. Ermeniler Balkanların bir parçası değildilerse de burada komite bazında çok ciddi örgütlenmişler ve Balkan ülkeleri de onlardan yararlanmağı düşünmekte idiler. Birinci Dünya Savaşı başlamazdan önce Balkanlarda patlak veren ve Osmanlı devletinin arazi kaybına ve Balkanlardan tamamen çıkmasına neden olan 1912-1913 Balkan savaşları sırasında Bulgaristan başta olmak üzere Romanya, Sırbistan, Makedonya, Karadağ ve Yunanistan'daki Ermeni örgütleri, komite ve siyasi partileri aktif faaliyette bulunmaktaydılar.¹ Ermeniler buradaki olayların bir parçası olmak için Ermeni komitelerinin daha aktif hale getirilmesi açısından faaliyetleri genişletmişti. Bulgaristan ve Romanya'da bulunan Osmanlı Devleti elçileri komitelerin çalışmalarını yakından takip ederek gönüllü hareketi ile ilgili bilgileri İstanbul'a göndermişlerdir. Sofya, Bükreş, Rusçuk, Köstence, İbrail, Sünne ve Varna, Ermeni komitelerinin gönüllü toplama ve Rusya'ya sevk etme işinde en yoğun çalıştıkları şehirlerdir. Bu şehirlerdeki Osmanlı temsilcileri Ermenilerin gayri kanuni çalışmalarını önlemek için yerel yönetimler nezdinde teşebbüslerde bulunmuşlardı, ancak Ermenilerin gönüllü olarak Bulgar ordusuna katılmalarını önleyememişlerdir. "Bir Ermeni devrimcinin hatıraları" (1952 Boston- ABD)² eserinde buraya Ermeni emisarların gönderilmesi bir Parti görevi olarak sonralar Ermenistan Cumhuriyeti'nde bakan olarak görev almış Ruben Ter- Minasyan'a havale edilmişti. Ter-Minasyan Taşnak partisinin üyesi idi. Ermeni Komitelerinin teşkilatlanmasını ve bölgelerde siyasi ve askeri gelişmeleri takip etmekte idi. Onun gezi notlarından belli oluyor ki, 3 Mart 1912'de önce Bulgarlarla Sırlar anlaşmıştır, 29 Mayıs ta Bulgarlar bu sefer Yunanlılarla mutabakat sağlamış ve son olarak ta bu anlaşmadan iki ay sonra Bulgar-Karadağ birlikteliği sağlanmıştır. Taşnak partisi görüyordu ki, masanın bir kenarında daima Bulgarlar vardır ve diğer 3 devleti ikna eden de onlardır. Zira Ayastefanos

¹ Mogileviç A.A., Hayrapetyan M.E., 1914–1918 Dünya Savaşına Giden Yolları Üzerine, L., 1940;

² Ruben Ter- Minasyan "Bir Ermeni devrimcinin hatıraları" (1952 Boston- ABD)

antlaşması ile verilen, 3 ay sonra Berlin antlaşması ile tekrar elinden alınan toprakları bir türlü unutamamış ve ne pahasına olursa olsun bu idealinden vazgeçmemiştir. Balkan savaşları Bulgarların toprak iddiaları yüzünden çıkmıştır- söylenirse, çok da yanlış olmaz. Bunların farkında idi Ermeni komitesi . Andranik ve Njde'nin Bulgaristan'a koşması da bu nedenledir. Ter-Minasyan diyor ki, onların burada bulunması bir parti görevi idi. Burada bir askeri bölük kurmak da parti görevi idi. Ter-Minasyan bunu hatıralarında yazmakta Önce Komutanı Albay Alexander Prokoperov olan Bulgar Ordusu'nun üçüncü gönüllü tugayına çok sayıda Ermeni dahil edildi. ³Tugay'ın Tıbbi Dairesi'nde çalışan Ermeni kökenli Dr. Armen Syuni'nin yazdığı, 1914'te Bakü'de yayınlanan "1912-1913'te Andranik'in liderliğindeki Ermeni birliği Balkan Savaşında " («Հայկական վաշտը Անդրանիկի առաջնորդությամբ 1912—1913 թթ. Բալկանյան պատերազմում») kitabı, Ermeni ve Bulgar halkları arasında önemli bir askeri işbirliği ve dostluk kaynağı olarak kabul edilmekte.

1912 23 Ekim'de Syuni, Sofya'dan Ermeni savaş alanına gidiş törenini tasvir ediyor. "Kadınlar ve kızlar, hem geçmişin kahramanları Andranik'e hem de gelecekteki kahramanlara taze buketler sundu. Tüm Albay cemaati coşkulu ve Ermeni arkadaşı ve dinlemek için komutları görmek için veda ve son kez teklif için heyecanlı. Hepsi erkekleri, tatlıları, sigaraları, çiçekleri vb. Boşanmak için onlara bir şeyler getirdiler ... Neşeli, neşeli çocuklar yürüyor, Ermeni şarkıları söylüyorlardı ve karışık insan kalabalığı uzun süre onları takip ediyordu.

Syuni yazıyor: "1912 Kasım ayının başlarında, Ermeni gönüllü grubu Andranik'in emriyle savaşıyordu. Bulgar Ordusu Kaptan Konev Ermeni gönüllülerinin kahramanca yaptıkları işler hakkındademişti: "Ah, aslanlar, mükemmel aslanlar ... Ne kadar cesursunuz, sadece

³ Hurşutyan L. A. Sovyet Rusya'sı ve Ermeni meselesi" Erivan 1977 (Խուրշուդյան Լ. Ա, «Սովետական Ռուսաստանը և Հայկական հարցը», Ե,1977):

şşıyoruz. Özellikle Dağlar Aslanı (Andranik) gibi... hem şarkı söylüyor ve hem de çok cesaretle savaşa giriyor. ”⁴

Syuni diyor ki, “1913 Ocak ayının başlarında, Ermeni birliği Bulgar birliklerinin bir parçasıydı. Avrupa Marmara Denizi kıyısındaki Rodosto’da savaş sonrası general Progogorov binlerce insanın şahitliği ile Andranik’e ve savaşçılara askeri madalya verdi. Progogorov dedi: "Bir millet ki, kendi kahramanına değer veriyor ona ölüm yoktur Böyle bir ulusun geleceği parlak ve kurtuluğu yakın. Çok yaşa Andranik! "

Rodosto’daki Ermeni Kulübünde verilen akşam yemeğinde Ivan Dimitrov şöyle diyor: “Sokakta bir Ermeni ile karşılaşırsanız, onu hemen tanıyacaksınız, gözlerinde sevincin parıltısını göreceksiniz, ama yüzü bir hüznün mührü. Söylerken ve konuşurken bile, sevincini kendi anavatanının mutsuzluğu dolayısı ile paylaşmıyor”.

Ermeniler Balkanlarda yerleşme tarihlerine bakarsak görürüz ki, onların bu topraklara geliş tarihleri eskiye dayanıyor. XIX Yüzyılın sonlarına doğru Bulgaristan’da 5 bin kadar Ermeni yaşamakta idi. İlginçtir ki Asrın ilk on yıllarında bu rakam 50 bine kadar arttı. Komşu Romanya’da Ermenilerin sayısı 4 bin kadar idi. Bükreş’te 1886’da sonra İstanbul Patrikhanesi Ruhani Meclisi tarafından kurulmuş ilk Ermeni Komitesi faaliyette idi. Yunanistan’da, diğer Balkan ülkelerinde de Ermenilerin sayısı fazla olmasa da onlar siyasi olarak örgütlenmiş, karşıya çıkacak sorunların çözümünde Rusya ve diğer Batılı ülkelerden gelen talimatlar doğrultusunda anında karar kabul edecek durumda idiler. Rusya’nın Slav kardeşlerini desteklediği Balkan Savaşı, aslında Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü tehdit ediyordu. 1912’de Kafkasya’dan Vorontsov-

⁴ Syuni Armen “ Ermeni birliği Andranik’in başkanlığında 1912-1913 Balkan savaşı yıllarında”. Bakü-1914(Սյունի Արմեն, Հայկական վաշտը Անդրանիկի առաջնորդությամբ 1912–1913 թվականյան պատերազմում, Բարբու, 1914),

Daşkov, Çar Nikola II'ye Türkiye Ermenilerine destek olmalarını, onları olası bir savaşta kullanmağı tavsiye etmişti. İstanbul'daki Taşnak liderlerinden biri de kahvelerden birinde Balkanlardaki savaşa, veya başka bir "tedbire" Ermenilerin Ruslar için 40000 gönüllü ile yardımcı olabileceğini söylemişti. Ermenilerin bu savaşlara hangi amaçla girdiklerini anlamak için dönemin Ermenice olan basın- yayın organlarında yazılanlara göz atmak yeterlidir. Gazetelerdeki haber ve yazılarda önce Osmanlı devletine ve Türk milletine karşı bir nefreti görürsünüz. Sonra ise bu savaşlarda tecrübe edinerek bir Ermeni devleti kurma düşüncesini diğer Ermeniler yaşayan arazilere taşımak, yardımında buldukları ülkelerin desteğini alarak amaçlarına ulaşmak fikri telkin edilmektedir. "Biz Ermeniler için "Bulgar yolu" modelini iyice benimsedikten sonra onu Doğu Anadolu topraklarına, Kafkasya'ya ve Kilikya'ya taşıyacaktık." Bütün Bulgaristan'ı dolaşan Ruben Ter- Minasyan'ın geldiği netice budur. Ama esas amaç "Ermeni meselesi" ile ilgili konuları dünyaya duyurmaktı. Bu savaşlardan önceler de Taşnak partisinden aldığı görevi yerine getirmek için Bulgaristan'da bulunan Şabin Karahisarlı çete reisi Andranik Ozanyan kendisinin kaleme aldığı "Savaş Talimatları"nda⁵ Osmanlı Ordusuna karşı yapılacak askeri operasyonların tezlerini çizmişti. Andranik kendisinin "Hayastan " gazetesinde açık-açık söylediği gibi, Osmanlı devletine darbe vurmak için planlı olarak Bulgaristan'a yerleşmişti. Kafkasya ve İran'dan da bu savaşa Ermeni gönüllülerin geleceği ile ilgili gazetelerde haberler verilmekte idi. Ermeni Devrimci Federasyonu- Taşnaksütyun partisini Varna'da temsil eden Andranik sık-sık Avrupa ülkelerine geçerek buradan cephanelik temin etmiş ve Bulgar Komutanlığının talepleri doğrultusunda Ermeni gönüllü bölüğünü kurmuştu. 1912 3 Ekim kararıyla, 19-45 yaşlarında 270 Ermeni gönüllüsü Andranik'i Ermeni ulusal bayrağı, Ermeni subayları ve Voyvodaları ile bir araya getirdi. Bölük resmi olarak 12. Lozengrad ikinci savaşçı brigadası adlandırıldı. Rus devrimci, Lenin'le bir zamanlar aynı safta olan Lev Trotski'nin 1912 yılında Kiyev'de yayınladığı "Andranik ve onun grubu" adlı makalesinde bu satırlar yer almıştı: "Njde bir günde 10 kadar askere eğitim veriyordu. Bu hazırlıklar savaşta kendini gösterdi. Lozengrad birliği Rodosto'da Türkler karşı amansız davranışı ile seçildi". Bulgaristan'da seferberlik ilanından sonra yalnız Bulgarlar değil, diğer halklardan oluşan gönüllü birlikler kurulmağa başlarken diğer Ermeni çete reisi Garegin Njde de buraya gelmişti. O Bulgaristan'da askeri okulda okuduğundan Andranik'ten daha tecrübeli idi. 1912 yılının 8 Ekim'inde Njde Bulgaristan Baş komutanı General Genev'e yazıyordu: "Bay Genev, bu günden itibaren Ermeni bölüğünü kurulmuş saya bilirsiniz". Bölük Sofya Kilisesinde hayır-dualarla ve Bulgar

⁵ V.Kudulyan. Andrak'in savaşı" Andraniki baderazmı` kitabı, (Ermenice) Beyrut, 1929, s.24

bayrağı eşliğinde kuruldu. Ona komutan olarak Garegin Njde atandı. Savaştan önce bölüğün fotosu da çekildi. Bulgar Ordusu içerisinde Makedon-Odrin (Edirne) grubuna Garegin Njde ve Andranik'in Ermenilerden ibaret gönüllüleri de dahil oldular, savaş sonunda çeşitli madalyalarla ödüllendirildiler. O madalyalardan biri de Andranik'e verildi. Savaşta yer alan ünlü Ermeniler Bulgarların muharebedeki zaferleri ile övünüyor ve Osmanlı yerleşkelerini yıkan ve Türk-Müslümanlara katliam yapan Ermeni çetelerine açık destek veriliyorlardı. Dünya Savaşında Ermenilerin Osmanlı devletine karşı olanların yanında olduklarını ifade eden gazete manşetlerinde dünyanın çeşitli yerlerinden gelerek Rusya Ordusuna katılan gönüllülerden haberler vermekteydi. Bazı Balkan ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşması onları yüreklendirmişti. Balkan savaşı yıllarında Bulgaristan'da, Makedonya'da çıkan isyanlar Osmanlı İmparatorluğu için ağır darbeler oldu. Ermeniler o zaman gazetelerde "Yaşasın Ermenistan" sloganı ile birlikte sözde dayanışma ifade ettikleri "Yaşasın Makedonya" da bağırıyorlardı. Ermeni örgütleri Makedonya'da olayların nasıl cereyan edeceğini izliyor ve bundan kendileri için bağımsızlık arayışlarında örnek almak istiyorlardı. Gazetelerde Ermeniler için bir Bulgaristan örneği de işlenmekte idi. Bir yazıda Makedonya'da tutuklu olan Andranik'in buradaki Monastır'dan kaçışından sonra Ermenilere destek askeri düzeyde verilmeğe başlanmasından bahis ediliyordu. Savaşa hazır olan gönüllülerin toplanması organize edilmişti, eylemlerin amacı Makedonyalılara, Balkan halklarına destekten daha çok kendi çıkarları doğrultusunda idi. Bütün bunlar hem Ermeni basınında, hem de diğer ülke dillerinde o zaman çıkan yayın organlarda yer alıyordu. Siyasi teşkilattan daha çok bir Ermeni örgütü olan Taşnaksütyun Partisi bu olaylardan yararlanarak Avrupa'da aktif faaliyete geçmişti, Tiflis'te yayınlanan etkin "Mşak" gazetesi yazıyordu ki, " onlar savaşlarda yer almakla dikkati "Ermeni meselesi" üzerine yönlendirmek istiyorlardı. Yayınlarını da bu ülkelerde olan gazeteler aracılığı ile yapıyorlardı. Türklere karşı savaşacak birliklerin oluşturulması faaliyetleri de bir merkezden idare olunuyordu. Ermeni milliyetçi kuruluşları Bulgarların, Makedonyalıların, Sırpların, Yunanlıların başarılı olması için gerçekten çalışıyorlardı. Türklere karşı nefret hissi de bu meselede önem arz ediyordu. Bunun en somut örneği Garegin Njde, Andranik Ozanyan ve onların oluşturdukları askeri bölük idi. Bununla ilgili zaman-zaman Ermenistan'da belgeseller, filmler, çekilmiş, eserler, makaleler yazılmıştır. Sofyada 1912. yılında kurulan gönüllü Ermeni Birliği daha sonra general Genov'un emri ile Makedonya Ordusu terkiğine katılmış ve Andranikin başkanlığında Ermeni gençler Ermeni bayrağı ile savaşa girmiştiler. Ermeni yazar Armen Syuninin Baküde 1914'de yayınlanan "1912-1913 yıllarında Andranik'in başkanlığında Ermeni kışasçılar" 1 kitabında geniş şekilde yer alan bu savaşlar sonraki tarihlerde de devam ettirilmiştir. Kitapta

vurgulanıyordu ki, “1912’ nin 23 Ekim’inde Ermeni gönüllüleri savaşa uğurlanmıştır. Onlar çiçekle uğurlanıyordu. Kasım ayında Ermenilerin katılımıyla Merhaml savaşında Mehmet Yaver paşa rehine alınmıştı. Buna göre Georgi Dimitrov Andranik’e övgülerle madalya taktim etmişti. “Mşak “ gazetesi bunu sevgi ile yayınlamıştı. “Mşak” isimli Ermenice gazete yazıyordu ki, “Balkan halklarının özgürlük mücadelesi Ermenileri de yüreklendiriyor, biz de Osmanlıya karşı mücadelede Bulgarlara, Makedonyalıları destek vermekle Ermenistan’ın ufuklarında bağımsızlığın işaretlerini görüyoruz”.⁶ Ermeniler gelecekte Rusya Ordusu terkinde kurdukları Ermeni askeri birlikleri için seferberlik hazırlığı bile yapmışlardı. Dönemin basınından da görüldüğü gibi Rusya’da gönüllü birlikler oluşturma tecrübesini Bulgaristan’da denemişler, burası Ermenilerin toplanacağı bir üs haline getirilmiştir. Ermeni gönüllüler çeşitli ülkelerden (özellikle Amerika’dan) Bulgaristan’a toplanmış ve buradan da Tiflis’e sevk edilmişler. Ermeni gönüllülerinin Rus ordusuna katılmak üzere Bulgaristan ve Romanya üzerinden Rusya’ya geçişleri henüz Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’na girmeden, 1914 yılının Eylül ayında başlamış ve savaş sonuna kadar devam etmiştir. Ermeni gönüllü Birliklerini kurmak ve onları organize etmek için Tiflis’te Ermeni Milli Komitesi ⁷ kurulmuştu. Andranik Bulgaristan’da görevini tamamladıktan sonra Varna’dan Odessa’ya geçmiş ve oradan da Tiflis’e geçmiştir. Yine Andranik Ozanyan Rus ordusu içinde Türkiye’ye karşı savaşlarda yer almıştır. Erivan’da 2014 yılında yayınlanan “ 1912-1913 Balkan savaşları ve Ermeniler”⁸ isimli kitapta yazar Hraçik Simonyan da itirafta bulunuyor ki, Ermeniler bütünhalk olarak Osmanlı devletine savaş açtılar, bu o zaman için yanlış karar değildi, Ermeniler müttefiklerin yardımı ile “ Büyük Ermenistan”ı kuracaklarına emin idiler. Lakin müttefik saydıkları önce Rusya, daha sonra ise Fransa Ermenileri kullanarak sattı. Birinci Dünya savaşı öncesi ve sonrası Ermenilerin kimin yanında oldukları net şekilde ortadadır. Bu tutumu kanıtlayan Ermenice yüzlerce belge, kitap ve yayın organları mevcuttur. 1940 yılında İstanbul’da yayınlanan Aram Andonyan’ın “ Balkan savaşı hakkında tasviri hikaye” ve Ermenice çeşitli basın- yayın kuruluşlarının yazdıklarından da bu tutum açık gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya savaşı, Osmanlı devleti, Balkanlar, Ermeni , Milli komite, Bulgaristan, Andranik Ozanyan, “Büyük Ermenistan”

⁶ Mşak gazetesi 23.09.1912

⁷ Արմեն Այուսին «Հայկական վաշտը Անդրանիկի առաջնորդությամբ 1912—1913 թթ. Բալկանյան պատերազմում» Բաքու 1914 թ.)

⁸ Hraçik Simonyan “ 1912-1913 Balkan savaşları ve Ermeniler”⁸ Erivan’da 2014

Kaynaklar:

1. Gürün, Kamuran, Ermeni Dosyası, TTK Basımevi, Ankara 1983, sh. 193-209
2. Hürşutyan L. A. "Sovyet Rusya'sı ve Ermeni meselesi" Erivan 1977 (Խուրշուդյան Լ. Ա., «Սովետական Ռուսաստանը և Հայկական հարցը», Ե, 1977):
3. "Ermeni meselesi" hakkında anket "Mşak "gazetesi, 18 Şubat 1914
4. Edward J. Erickson Osmanlılar ve Ermeniler / Bir İsyan ve Karşı Harekâtın Tarihi 2015
5. Perincek Mehmet Rus devlet arşivlerinden 100 belgede "Ermeni meselesi" Doğan Kitap İstanbul - 2007. seh.129-132
7. Syuni Armen " Ermeni birliği Andranik'in başkanlığında 1912-1913 Balkan savaşı yıllarında". Bakü-1914(Սյունի Արմեն, Հայկական վաշտը Անդրանիկի առաջնորդությամբ 1912–1913 թվականյան պատերազմում, Բաքու, 1914), s 34
12. Nejla Günay ZORAKİ İTTİFAKTAN YOL AYRIMINA: İTTİHAT-TERAKKİ VE ERMENİLER Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, 597 sf.
13. Mogileviç A.A., Hayrapetyan M.E., 1914–1918 Dünya Savaşına Giden Yolları Üzerine, L., 1940;
14. Andonyan Aram. "Balkan Harbi Tarihi" (Türkçeye çeviren: Zaven Biberyan), Sander Yayınları, İstanbul, 1975
15. V.Kudulyan. "Andrak'in savaşı" Andraniki baderazmı` kitabı, (Ermenice) Beyrut, 1929, s.24
16. Koçar Meri. « Ermeni sorunu ve Ermeni-türk toplumsal-politik ilişkileri. Erivan 1988 s. 56
17. "Zoravar Andranik" filmi, "Armenfilm" Erivan -1990
18. Vahram Hovyan " Bulgaristan'ın Ermeni cemaati" Noravank Merkezi Վահրամ Հովյան ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ «Նորավանք» ԳԿՀ Հայագիտական կենտրոն. 10.12.2016
19. Ara Nahşkaryan "Türk Bulgar savaşında Ermeni silahı" 8.08.2012 (Արա Նախշարյան Հայկական գունդը թուրք-բուլղարական պատերազմում) 8 օգոստոս 2012: 2 123
20. Hraçik Simonyan " 1912-1913 Balkan savaşları ve Ermeniler" Erivan, 2014 s 20
21. Ruben Ter- Minasyan "Bir Ermeni devrimcinin hatıraları", Boston- ABD-1952 s.76